



Алматы әуежайын кеңейту-VIP- терминал ғимараты

Мәдени мұра нысаны туралы түйіндеме
Маусым 2022 жыл

Бұл бет беттерді бөлу үшін әдейі бос қалдырылған.

Mott MacDonald
3-қабат
1 Уайтхолл Риверсайд
Лидс LS1 4BN
Ұлыбритания

T +44 (0)113 394 6700
F
mottmac.com

Алматы әуежайы
Майлин көш.
Алматы
Қазақстан

Алматы әуежайын кеңейту – VIP- терминал ғимараты

Мәдени мұра нысаны туралы түйіндеме

Маусым 2022 жыл

Шығарылымдар мен редакциялар туралы деректер

Редакция	Күні	Даярлаған	Тексерген	Бекіткен	Сипаты
P01	26/05/22	Л. Грей Дж.Критчли	К.Хьюитсон	Дж. Страуд	Кредитордың қарауы үшін
P02	17/06/22	К.Хьюитсон	Дж.Критчли	Дж. Страуд	Шығару және аударым үшін

Құжаттың нөмірі: 100107121 | 100107121-007 | А |

Ақпараттық санат: Стандарт

Осы құжат оған тапсырыс берген тарап үшін және жоғарыда көрсетілген жобаға байланысты нақты мақсаттар үшін ғана беріледі. Оған басқа Тарап сенбеуі немесе басқа мақсаттар үшін пайдаланбауы керек.

Біз бұл құжатқа басқа Тараптың сілтеме жасауының немесе ол басқа мақсаттар үшін қолданылуының немесе басқа тараптар бізге берген деректердегі қателіктерден немесе олқылықтардан туындаған қателіктер мен олқылықтар салдары үшін ешқандай жауапкершілік көтермейміз.

Бұл құжатта құпия ақпарат пен зияткерлік меншік бар. Ол біздің келісімімізсіз және оған тапсырыс берген Тараптың келісімінсіз басқа адамдарға көрсетілмеуі тиіс.

Мазмұны

Терминдер мен қысқартулардың анықтамасы **Ошибка! Закладка не определена.**

1 Кіріспе **Ошибка! Закладка не определена.**

- 1.1 Шолу **Ошибка! Закладка не определена.**
- 1.2 Орналасқан орны **Ошибка! Закладка не определена.**
- 1.3 Ұсыныстардың негізі **Ошибка! Закладка не определена.**
- 1.4 Алдыңғы әзірлеу **Ошибка! Закладка не определена.**
- 1.5 Мәдени мұра туралы мәлімдеме жасау қажеттілігі **Ошибка! Закладка не определена.**
- 1.6 Бағалау саласы **Ошибка! Закладка не определена.**

2 Заңнама, шарттар және нұсқаулықтар **Ошибка! Закладка не определена.**

3 Әдіснама **Ошибка! Закладка не определена.**

- 3.1 Кіріспе **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 3.1.1 Объектіге бармай зерттеу және объектіде зерттеу **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 3.1.2 Мәдени маңыздылығын бағалау **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 3.1.3 Мәдени маңыздылық дәрежесі **Ошибка! Закладка не определена.**

4 Мәдени мұра объектісінің бастапқы деректері **Ошибка! Закладка не определена.**

- 4.1 Кіріспе **Ошибка! Закладка не определена.**
- 4.2 Тарихи дамуы **Ошибка! Закладка не определена.**
- 4.3 Кеңістіктік контекст **Ошибка! Закладка не определена.**
- 4.4 Орта **Ошибка! Закладка не определена.**
- 4.5 Сипаты **Ошибка! Закладка не определена.**
- 4.6 Елеулі конструкцияларды бағалау **Ошибка! Закладка не определена.**

5 Мәдени маңыздылығы туралы мәлімдеме **Ошибка! Закладка не определена.**

- 5.1 Мәдени маңыздылығын бағалау **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 5.1.1 Эстетикалық құндылық **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 5.1.2 Тарихи құндылығы **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 5.1.3 Әлеуметтік құндылық **Ошибка! Закладка не определена.**
 - 5.1.4 Ортаның мәдени маңыздылығына қосқан үлесі **Ошибка! Закладка не определена.**

5.1.5	Мәдени маңыздылық дәрежесі	Ошибка! Закладка не определена.
5.2	Мәдени маңыздылықтың қысқаша мазмұны	Ошибка! Закладка не определена.
5.3	Түпнұсқалылық туралы мәлімдеме	Ошибка! Закладка не определена.
5.4	Жаңғыртылатын / жаңғыртылмайтын мәдени мұра туралы мәлімдеме	Ошибка! Закладка не определена.

6 Қорытынды **Ошибка! Закладка не определена.**

7 Дереккөздері **Ошибка! Закладка не определена.**

Кестелер

Кесте 0.1: Қысқартуларды анықтау	1
Кесте 0.2: Терминдердің анықтамасы	1
Кесте 3.1: мәдени мұраның құндылығын және олардың мәдени маңыздылыққа қосқан үлесін бағалау	10
Кесте 4.1: Маңызды конструкцияларды бағалау	17
Кесте 5.1: Маңыздылық дәрежесі	21

Суреттер

Сурет 11: қызыл түспен бөлінген Алматы халықаралық әуежайының орналасу жоспары	5
4.1: 1966 жылы ғимараттың Шығыс қасбеті айван мен бельведерді, сондай-ақ 1957 жылы қосылған Капановтың декор элементтерін көрсетеді.	12
4.2 1975 жылы алынып тасталған лоджиялар мен коринфтік бағандарды көрсететін әуежайға қарайтын ғимараттың шығыс жағындағы 1960 жылдардағы фотосурет.	12
Сурет 4:3 2022 жылы Майлин көшесінің бойымен әуежайға кіре берістегі кедергілермен көмкерілген VIP терминал ғимаратына қарай көрініс..	12
4:4 Шығыстан көрінетін VIP-терминал ғимаратының орталық блогы	14
Сурет 45: VIP терминал ғимараты солтүстік-батыстан көрінеді, кейінірек терминал ғимараты оны суреттің ортасында жасырылған.	15
Сурет 4:6 VIP терминал ғимаратына, бір қабатты ғимаратқа және шығыстан пайдаланылмаған қонақ үй ғимаратына көрініс	15
Сурет 4.7: Оңтүстік-батыстан көрінетін орталық блоктың айваны	16
4:8 Қазіргі сәндік схеманы көрсететін орталық блоктағы вестибюльдің ішкі көрінісі	16
4.9: Орталық блокты тәждейтін Белведер	16

Қысқартулар мен терминдердің анықтамасы

Кесте 0.1: Қысқартулардың анықтамасы

Қысқарту	Анықтамасы
ЕБРР	Еуропалық реконструкциялау және даму банкі қырғи қабақ соғыс аяқталғаннан кейін Орталық және Шығыс Еуропаны қолдау үшін құрылды. Бүгінде ЕРДБ қаржылық инвестициялық жобаларды, бизнес-консультанттардың қызметтерін, сауданы қаржыландыруды және үш құрлықта кредиттерді синдикаттауды ұсынады.
ESIA	Қоршаған ортаға және қоғамға әсерді бағалау жобаның қоршаған ортаға және әлеуметтік аспектілерге ықтимал әсерін болжауға мүмкіндік береді. Осы бағалау негізінде жұмсарту шаралары ұсынылған.
ИКОМОС	Ескерткіштер мен көрікті жерлерді сақтау жөніндегі халықаралық кеңес - бұл әлемдегі ескерткіштер мен көрікті жерлерді сақтауға көмектесетін үкіметтік емес халықаралық ұйым.
МФК	Халықаралық қаржы корпорациясы-бұл жаһандық экономикалық даму ұйымы, оның мақсаты дамушы елдерде жеке сектордың өсуін ынталандыру болып табылады.
ССР	Кеңестік Социалистік Республика-КСРО-ға мүше мемлекет
ЮНЕСКО	Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйымы білім, ғылым және мәдениет саласындағы халықаралық ынтымақтастық арқылы бейбітшілікке жәрдемдесуге ұмтылады.
СССР	Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы – Еуразияны қамтыған және 1921 жылдан 1991 жылға дейін өмір сүрген Коммунистік мемлекет Мәскеуден орталықтан басқарылды

Дереккөзі: Mott MacDonald

Кеңсе 0.2: Терминдердің анықтамасы

Термин	Анықтама
Әкімдік	Қазақстанда әкімдік-бұл қалалық, аудандық немесе облыстық үкімет органы. Басшылықты әкім жүзеге асырады, ол шамамен ағылшын тіліне «мэр» деп аударылады.
Байланыстар	Адамдар мен орын арасындағы байланыс.
Бейімділік	Орынды қолданыстағы немесе болжамды пайдалануға сәйкес өзгерту.
Түпнұсқалылық	Мәдени мұра атрибуттарының (формасы мен дизайнын, материалдары мен мазмұнын, қолданылуы мен функцияларын, дәстүрлері мен әдістерін, орналасқан жері мен жағдайын/кеңістіктік мәнмәтінін, сондай-ақ рух пен сезімдерді және басқа факторларды қоса алғанда) олардың маңыздылығын сенімді және дәл көрсететін дәреже көрсеткіші ¹ .
Бельведер	Мұнара немесе ашық бүйірлік галерея, әдетте әдемі көрініс ашылатын шатыр деңгейінде.
Қырғи-қабақ соғыс	Америка Құрама Штаттары мен Кеңес Одағы және олардың одақтастары арасындағы геосаяси шиеленіс кезеңі 1947 жылдан 1991 жылға дейін.
Сақтау	Орынға оның мәдени маңыздылығын сақтайтындай күтімнің барлық процестері.
Карниз	Ғимаратты жабатын кез-келген көлденең сәндік қалыптау.
Мәдени мұра нысанының құндылығы	Мәдени мұра объектісінің мәдени маңызына байланысты маңызы. Бұл мағына эстетикалық, тарихи, ғылыми,

¹ ЮНЕСКО 2002, Риганың мәдени мұраға байланысты аутентика және тарихи реконструкция хартиясы.

Термин	Анықтама
	әлеуметтік немесе рухани болуы мүмкін. Құндылық мұра объектісінің физикалық қатысуымен ғана емес, сонымен бірге оның қоршаған ортасымен де анықталады.
Мәдени маңызы	Өткен, қазіргі немесе болашақ ұрпақ үшін эстетикалық, тарихи, ғылыми, әлеуметтік немесе рухани құндылық. Мәдени құндылық дәл жерде, оның құрылысында, ортасында, пайдалануында, байланыстарында, мағыналарында, жазбаларында, байланысты жерлерде және байланысты объектілерде жүзеге асырылады.
Конструкциялар (материалдар)	Орынның барлық физикалық материалы, оның ішінде элементтер, құрылғылар, мазмұн және объект.
Мұра нысаны	Мұра нысандары-бұл ішкі тарихи, эстетикалық, ғылыми, әлеуметтік немесе рухани құндылығы бар ғимараттар, артефактілер немесе орындар. Оларға тарихи ғимараттар, ескерткіштер, археологиялық ескерткіштер, қорғалатын табиғи аумақтар мен артефактілер кіреді. «Мұра нысан» термині осы есепте VIP терминал ғимаратын сипаттау үшін қолданылады. Қазақстан заңнамасында олар тарих және мәдениет ескерткіштері деп аталады. Орынды да қараңыз.
Тарихи мәнмәтін	Тарихи мәнмәтін - бұл тарихтағы модельдер, тақырыптар немесе тенденциялар, олар арқылы мұра объектісі немесе орны және оның тарихтағы мәдени маңызы түсініледі. Тарихи контекст мұра объектісі немесе орны неге маңызды болуы мүмкін екенін түсіну үшін қажетті негіз береді.
Материалдық емес мәдени мұра	Қауымдастықтар, топтар және кейбір жағдайларда жеке адамдар өздерінің мәдени мұраларының бір бөлігі ретінде танылатын тәжірибелер, мәлімдемелер, өрнектер, білім, дағдылар, сондай-ақ құралдар, заттар, артефактілер және олармен байланысты мәдени кеңістіктер ² .
Түсініктеме	Орынның мәдени маңыздылығын көрсетудің барлық тәсілдері.
Интрузив	Реконструкция немесе қайта жобалау, бұл тарихи құрылымдарға және объектінің құнына теріс әсер етті.
Лоджия	Жабық ашық галерея.
Қызмет көрсету	Орынға және оның жағдайына үздіксіз қорғаныс күтімі қалпына келтіруді немесе қайта құруды қамтитын жөндеуден өзгеше келеді.
Маңызы	Бұл жер адамдарға нені білдіреді, көрсетеді, шақырады немесе білдіреді.
Қайтымсыз мәдени мұра	Қалпына келтірілмейтін мәдени мұра адамдардың өткен кезеңінің әлеуметтік, экономикалық, мәдени, экологиялық және климаттық жағдайларына, олардың даму орталарына, бейімделу стратегиялары мен қоршаған ортаны басқарудың ерте формаларына сілтеме жасай алады, мұнда (i) мәдени мұра ерекше немесе салыстырмалы түрде ерекше, немесе (ii) мәдени мұра ерекше немесе

² ЮНЕСКО 2003, Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы Конвенцияның мәтіні

Термин	Анықтама
Айван	салыстырмалы түрде ерекше, бір жерде бірнеше кезеңді байланыстырады. ³
Сақтау	Қолданыстағы күйде орынды ұстап тұру және нашарлауды бәсеңдету.
Орын	Географиялық анықталған аймақ. Ол элементтерді, нысандарды, кеңістіктерді және түрлерді қамтуы мүмкін. Орын материалдық және материалдық емес өлшеулерге ие болуы мүмкін. Бұл мағынада орын мәдени мәнге ие болады. Орын термині осы есепте VIP терминал ғимаратын және оның айналасындағы мәдени маңызды тарихи ландшафтты сипаттау үшін қолданылады. Мұра нысанын да қараңыз.
Реконструкция	Орынды жаңа материалды енгізу арқылы қалпына келтіруден өзгеше болатын белгілі бір күйге қайтару.
Байланысты орындар	Байланысты орын-бұл басқа жердің мәдени маңыздылығына ықпал ететін орынды білдіреді.
Орнын ауыстыру	Нысанды басқа жерге орнын ауыстыру процесі.
Жаңғыртылатын мәдени мұра	Жаңғыртылатын мәдени мұра мәдени мұраның материалдық нысандары ретінде анықталады, олар өздігінен басқа жерге ауыстырылуы мүмкін немесе ұқсас құрылыммен немесе мәдени құндылықтарды тиісті шаралар арқылы беруге болатын табиғи объектімен алмастырылуы мүмкін. Археологиялық немесе тарихи объектілерді, егер олар ұсынатын белгілі бір дәуірлер мен мәдени құндылықтар басқа нысандармен және/немесе құрылымдармен жақсы ұсынылса, көбейтуге болады деп санауға болады ⁴ .
Қалпына келтіру	Кеңейтімдерді алып тастау немесе жаңа материалды енгізбестен қолданыстағы элементтерді қайта жинау арқылы орынды бұрын белгілі болған күйге қайтару.
Байланысты орын	Орын басқа жердің мәдени маңыздылығына ықпал ететін орынды білдіреді.
Байланысты нысандар	Орынның мәдени маңыздылығына ықпал ететін, бірақ бұл жерде жоқ нысан..
Орта	Орынның тікелей және кеңейтілген ортасы. Оған визуалды және басқа сенсорлық сигналдар, соның ішінде шу, иіс және сезім кіреді. Олар оның мәдени маңыздылығы мен ерекшелігіне оң, бейтарап немесе теріс әсер етуі мүмкін. Кеңістіктік контекстті де қараңыз.
Кеңестік контекст	Орынның тікелей және кеңейтілген ортасы, оның ішінде Мәдени мұра орындары немесе объектілері арасындағы физикалық кеңістіктік қатынастар. Тарихи кеңістіктік контекст уақыт өте келе Мәдени мұра орындары мен объектілерінің өзара байланысын білдіреді. Бұл қатынастар шынайы және сақталған жерде олар мәдени маңыздылыққа және мұра орнының немесе объектісінің ерекше сипатына ықпал етеді. Қоршаған ортадан айырмашылығы, бұл жерде тікелей физикалық байланыс болмауы мүмкін, бірақ кең тарихи ландшафттың бөлігі болуы мүмкін. Ортаны да қараңыз.

³ МФК 2012, 8 тиімділік стандарты: Мәдени мұра.

⁴ МФК 2012, 8 тиімділік стандарты: Мәдени мұра.

Термин	Анықтама
Материалдық мәдени мұра	Бұл қоғамда өндірілген, сақталатын және ұрпақтан-ұрпаққа берілетін физикалық артефактілерге жатады. Оған өнер туындылары, ғимараттар мен ескерткіштер сияқты сәулет мұрасы, сондай-ақ қоғамда мәдени маңызы бар адам шығармашылығының басқа да физикалық немесе материалдық өнімдері кіреді ⁵ .
Ақ әктас (травертин)	Әктас түрі.
Тимпан	Кіреберістің, есіктің немесе терезенің үстіндегі жартылай шеңберлі немесе үшбұрышты сәндік қабырға беті.
Пайдалану	Бұл жерде болуы мүмкін немесе сол жерге байланысты болатын іс-шаралар мен дәстүрлі және әдеттегі тәжірибені қоса алғанда, орын функциялары.
Терезе тақтасы	Сылақ немесе сәндік терезе жақтауы

Дереккөзі: Егер көрсетілген шарттар Бурра 2013 Хартиясына жатпаса⁶, Mott MacDonald 2022

⁵ ЮНЕСКО 2003, Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы Конвенцияның мәтіні

⁶ ИКОМОС 2013, Бурра хартиясы: мәдени маңызы бар орындар Хартиясы.

1 Кіріспе

1.1 Шолу

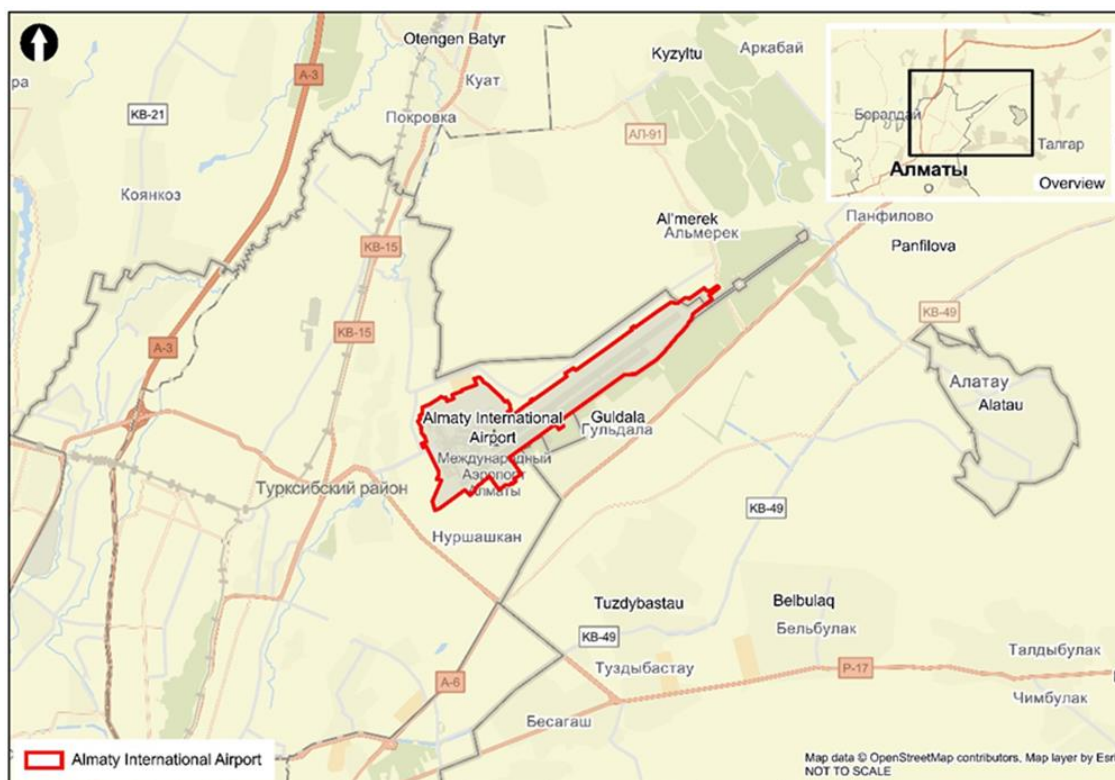
Мәдени мұра объектісі туралы осы түйіндемені клиент ретінде әрекет ететін «Алматы халықаралық әуежайы» АҚ тапсырысы бойынша Mott MacDonald Ltd компаниясы дайындады. Құжатты дайындау кезінде Mott MacDonald TAV Airport Holdings Co-мен тығыз жұмыс істеді. 2021 жылы Алматы әуежайын сатып алған (бұдан әрі TAV деп аталады).

Бұл құжат маңызды конструкцияларды бағалаудың қысқаша мазмұнын, мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарын және мәдени мұра объектісі туралы мәлімдемені білдіреді. Бұл құжаттар Алматы халықаралық әуежайындағы VIP-терминал ғимаратын бейімдеу немесе қайта жаңарту нұсқаларын әзірлеуге ықпал ететін болады. VIP-терминал ғимараты қазіргі түрінде бұдан әрі де «Ғимарат» деп аталатын болады.

1.2 Орналасу орны

Әуежай Алматы орталығынан солтүстік-шығысқа қарай шамамен 12 км жерде, қаланың шетінде орналасқан (сур. 5.1). Ол ашық жерлермен және салынған елді мекендермен шектеседі.

Сурет 11: Қызыл түспен бөлінген Алматы халықаралық әуежайының орналасу жоспары



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

1.3 Ұсыныстардың негізі

VPE Capital Ltd серіктесімен бірге TAV Қазақстанның Алматы халықаралық әуежайын сатып алды. TAV әуежай терминалын кеңейту және осыған байланысты Алматы, Қазақстан халықаралық әуежайларында

инфрақұрылымды дамыту жұмыстарын ұсынады, бұдан әрі "схема" деп аталады. Схема әуежай инфрақұрылымын кеңейтуге және байланысты, қызмет көрсету сапасын жақсартуға бағытталған және әуежайдың ірі өңірлік транзиттік торап ретіндегі әлеуетін дамытуға көмектеседі. Әуежай терминалын кеңейту ғимаратты бейімдеуді немесе қайта жаңартуды талап етеді. Еуропа реконструкция және даму банкі (ЕРДБ) және халықаралық қаржы корпорациясы (ХҚК) схеманы салу үшін қаржыландыру ұсынады.

1.4 Алдыңғы әзірлеме

Жаңа терминал үшін орын қолданыстағы VIP терминал ғимаратының орналасқан жерін қамтитын жолаушылар терминалы ғимаратының солтүстік жағына жақын орналасуы ұсынылды. Құрылыстың бірнеше нұсқасы қарастырылды, әсіресе ғимараттың тарихи сипатын және оны әкімдіктің жергілікті мұра тізіміне енгізуін ескере отырып.

Бұрын қолайлы нұсқа ретінде анықталған ұсыныс жаңа жолаушылар терминалын салу үшін қолданыстағы VIP терминал ғимаратын пайдалануды қарастырады. VIP терминалдың бастапқы ғимаратына ұқсас стильде және дизайнда салынатын ғимарат қазіргі жолаушылар терминалының оңтүстігінде салынып, бастапқы ғимараттың мұрасының негізгі элементтерін осы ғимаратқа көшіреді.

Алматы қаласының әкімдігі VIP-терминал ғимаратының құрылысын 2020 жылғы 11 қарашада № 4/492 қаулыда мақұлдады.

Мұны бекіту үшін қажетті шарттар келесідегідей:

- Ғимараттың түрі орнын ауыстырғаннан кейін де сақталуы тиіс; және
- Құрылыс аяқталғаннан кейін жаңа ғимарат Президенттік терминал және жалпы авиациялық терминал ретінде пайдаланылады.

Environmental Resources Management, Inc. (ERM), ERM Eurasia, Kazrestorative және Archrest 2021 жылы мәдени мұра ғимаратының маңыздылығын бағалау және ұсыныстардың, соның ішінде⁷ мүдделі тараптардың⁸ әртүрлі салдарын бағалау бойынша зерттеулер аяқталды.

Қоршаған ортаға және қоғамға әсерді бағалауға (ESIA) сәйкес схеманың негізгі әсері мәдени мұраға байланысты болады.

1.5 Мәдени мұра туралы мәлімдеме жасау қажеттілігі

Осы схема әкелетін мұраға әсер ету деңгейін ескере отырып, VIP терминал ғимаратының тарихи табиғатын және оның ортасын түсіну үшін одан әрі жұмыс қажет болады деп шешілді. Сонымен қатар, мұра объектісін бағалау бойынша егжей-тегжейлі жұмыс аясында артықшылықты нұсқаны қайта бағалау үшін таңдау процесіне шолу жасалды.

ЕБРР және МФК мұра объектісін бағалау бойынша қосымша жұмыс жүргізу ұсынылды және келесі құжаттар пакеті дайындалды:

- Маңызды құрылымдарды бағалау (есеп нөмірі 100107121-001);
- Мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспары (Есеп нөмірі 100107121-002);
- Мәдени мұра объектісі туралы мәлімдеме (есеп нөмірі 100107121-003);
- Баламаларды бағалау туралы есеп (есеп нөмірі 100107121-004);
- Мәдени мұра объектісін сақтауға қойылатын талаптар (есеп нөмірі 100107121-005); және
- Тұжырымдамалық жоба (есеп нөмірі 100107121-006).

⁷ ERM consulting. 2020. Алматы әуежайының VIP-терминалының тарихи ғимаратын бағалау туралы есеп

⁸ ERM, 2021, Мәдени мұраны басқару және мүдделі тараптармен өзара іс-қимыл туралы есеп

1.6 Бағалау аумағы

Осы есеп маңызды конструкцияларды бағалауды (№100107121-001 есеп), мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарын (№100107121-002 есеп) және мәдени мұра объектісі туралы өтінішті (№100107121-003 есеп) қоса алғанда, мәдени мұра объектісі туралы есептердің түйіндемесін білдіреді.

Бағалаудың мақсаты-ғимараттың мәдени маңыздылығын және оның тарихи құрылымын мүдделі тараптармен өзара әрекеттесуді және ғимараттың мәдени маңыздылығын мүмкіндігінше сақтау үшін жобаны әзірлеуді бағыттау.

2 Заңнама, шарттар және нұсқаулықтар

VIP-терминал ғимаратының мұрасын бағалау бойынша жұмыс аясында түрлі заңнамалық актілер, шарттар мен ұсынымдар назарға алынды. Тиісті заңнама, келісімшарттар мен нұсқаулықтар туралы толық ақпарат мәдени мұра туралы мәлімдемеде келтірілген (№100107121-003 есеп). Келесі кестеде жиынтық ақпарат берілген:

2.1-кесте Заңнама, шарттар және нұсқаулықтар

Атауы	Жылы
Заңнама	
Қазақстан Республикасының № 212 Экологиялық кодексі ⁹	2007 (2012 жылы жаңартылған)
Қазақстан Республикасының "Мәдениет туралы" №207 Заңы ¹⁰	2006 жыл (2019 ж. редакциясында)
Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 288-VI ЗПК "Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы" Заңы ¹¹	2019
Келісімшарттар	
ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мәдени және табиғи мұраны қорғау туралы Конвенциясы ¹²	1994ж.
ЮНЕСКО, Рига түпнұсқалық хартиясы және мәдени мұраға байланысты тарихи хартиясы. ¹³	2000ж.
Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы ЮНЕСКО конвенциясы ¹⁴	2020ж.
Нұсқаулық	
ЕРДБ қызметіне қойылатын 8-талап: Мәдени мұра ¹⁵	2014
ХҚК 8 тиімділік стандарты: Мәдени мұра ¹⁶	2012ж.
Ескерткіштерді, ғимараттар мен объектілер топтарын тіркеуге арналған ИКОМОС қағидаттары ¹⁷	1996ж.
ИКОМОС хартиясы (Австралия) мәдени маңызы бар жерлерді сақтау (Бурра Хартиясы) ¹⁸	2013ж.
ИКОМОС (Австралия) мәдени маңыздылығын түсіну және бағалау ¹⁹	2013ж.

⁹ Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы № 212 Экологиялық кодексі.

Қазақстан Республикасының 2012 жылғы Нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі.

¹⁰ ДЗМҰ АЖ порталы 2012, Қазақстан Республикасының Мәдениет туралы №207 Заңы, Қазақстан КЗ134.

¹¹ Қазақстан Республикасының тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы Нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 288-VI ҚРЗ.

¹² ЮНЕСКО 1994 жыл, 1994 жылғы дүниежүзілік мәдени және табиғи мұраны қорғау туралы Конвенция

¹³ ЮНЕСКО 2000, Ригадағы мәдени мұраға байланысты түпнұсқалық және тарихи қайта құру хартиясы.

¹⁴ ЮНЕСКО 2020, Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы 2003 жылғы Конвенцияның негізгі мәтіндері.

¹⁵ ЕРДБ, қоршаған орта және қоғам мәселелері жөніндегі саясат.

¹⁶ МФК 2012, 8 тиімділік стандарты: Мәдени мұра.

¹⁷ ИКОМОС 1996, Ескерткіштерді, ғимараттар мен объектілер топтарын тіркеу принциптері.

¹⁸ ИКОМОС (Австралия) 2013, Бурра Хартиясы.

¹⁹ ИКОМОС (Австралия) 2013, Мәдени маңыздылығын түсіну және бағалау.

3 Методология

3.1 Кіріспе

Осы есеп VIP-терминал ғимараты бойынша мәдени мұра объектісі туралы есептердің түйіндемесін, Мәдени мұра объектісі туралы мәлімдемені растаған (№100107121-001 есеп), Мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарын (№100107121-002 есеп) қоса алғанда (№100107121-003 есеп) ұсынады. Бұл құжаттар мыналардан тұрады:

- Маңызды конструкцияларды бағалау ғимарат материалдарының (конструкцияларының) жеке элементтерін бағалайды;
- Мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспары тарихи және сәулеттік контекстті, кеңістіктік контекстті және жағдайды бағалауды, сондай-ақ ғимараттың дамуын түсіну үшін маңызды конструкцияларды бағалауды түсіндіруді білдіреді; және
- Мәдени мұра объектісі туралы мәлімдемеде Мәдени мұра объектісінің бастапқы деректері, мәдени маңыздылығы және ғимараттың ортасы мен кеңістіктік мәнмәтінінің оның мәдени маңыздылығына қосатын үлесі баяндалады.

3.1.1 Объектіге бармай зерттеу және объектіде зерттеу

Озық тәжірибе бойынша нұсқаулыққа сәйкес ғимараттың мәдени мұрасы туралы бастапқы деректерді жинау және талдау дәйектілігі жүргізілді. Бастапқы деректердің тарихи ақпараты әртүрлі ресурстарды, соның ішінде:

- халықаралық мұра кеңесшілері өткізген мәдени мұраны бағалау;
- Қазақстанның ұлттық заңнамасын және мәдени мұра саласындағы саясатты, сондай-ақ мәдени мұраға қатысты халықаралық ұсынымдарды зерделеу;
- жерді пайдалану тарихының картографиялық куәліктерін тексеру;
- Интернетте қол жетімді тиісті жарияланған және жарияланбаған тарихи дереккөздерді бағалау; және
- маңызды құрылымдарды, қоршаған ортаны, кеңістіктік контекстті және ғимараттың кең тарихи және сәулеттік контекстін бағалау үшін объектіге бару.

3.1.2 Мәдени маңыздылығын бағалау

Мәдени мұра объектісі туралы мәлімдеменің мәдени маңыздылығын бағалау Бурра Хартиясына және Бурра хартиясының (2013 ж.) практикалық ұсыныстарына сәйкес жүргізілді. Бурра хартиясы мәдени маңыздылықты "Өткен, қазіргі немесе болашақ ұрпақ үшін эстетикалық, тарихи, ғылыми, әлеуметтік немесе рухани құндылық" деп анықтайды. Мәдени құндылық дәл жерде, оның құрылысында, ортасында, пайдалануында, байланыстарында, мағыналарында, жазбаларында, байланысты жерлерде және байланысты объектілерде жүзеге асырылады. Орындар әртүрлі адамдар немесе топтар үшін әртүрлі мағынаға ие болуы мүмкін.'

Бағалау кезінде сондай-ақ ғимараттың түпнұсқалылығы жөніндегі ұсынымдар Рига Хартиясына және мәдени мұраға (2000 ж.) және ЕҚДБ-ның 8: Мәдени мұра сипаттамаларына және IFC 8: Мәдени мұра стандартына талаптарына байланысты тарихи қайта жаңартуға сәйкес ескерілді.

3.1.3 Мәдени маңыздылық дәрежесі

"Мәдени маңыздылық", "мәдени мұраның құндылығы" және "мұраның маңыздылығы" терминдері жиі бір-бірін алмастырады. Бурра хартиясы мәдени мағынаны белгілі бір жердің мәдени мұрасының барлық құндылықтарын біріктіретін термин ретінде қолданады. Мәдени мұра объектісінің жекелеген

элементтерінің маңыздылығы төмендегі 3.1-кестеде көрсетілгендей, мәдени мұра құндылығының бағаларына сәйкес айқындалатын болады.

Кесте 3.1: Мәдени мұраның құндылығын және олардың мәдени маңыздылыққа қосқан үлесін бағалау

Мәдени мұра объектісінің құндылығы	Негіздеме
Жоғары	Мұра объектісінің элементтері, оның ортасы немесе кеңістіктік контекст, оның мәдени маңыздылығына айтарлықтай ықпал етеді. Олар ұлттық немесе халықаралық маңызы бар деп саналады.
Әлсіз	Мұра объектісінің элементтері, оның ортасы немесе кеңістіктік контекст, оның мәдени маңыздылығына ішінара ықпал етеді. Олар өңірлік маңызы бар деп қаралатын болады.
Төмен	Мұра объектісінің элементтері, оның ортасы немесе кеңістіктік контекст, оның мәдени маңыздылығына аздап ықпал етеді. Олар жергілікті маңызы бар деп саналады.
Жоқ	Мәдени маңыздылығына әсер етпейтін мұра объектісінің элементтері, оның айналасы немесе кеңістіктік контекст.
Интузив	Мәдени маңыздылығын төмендететін немесе төмендететін мұра объектісінің элементтері, оның ортасы немесе кеңістіктік контекст.

Мәдени мұра құндылығының осы жекелеген элементтері ортақ бағалауға біріктіріледі. Ол сонымен қатар қоршаған орта және /немесе кеңістіктік контексттің мәдени мұраның осы жеке құндылықтарына қалай ықпал ететінін қамтиды. Бұл VIP-терминал ғимаратының мәдени маңыздылығын анықтайды.

4 Мәдени мұра объектісінің бастапқы деректері

4.1 Кіріспе

Төменде маңызды конструкцияларды бағалауда, мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарында және мәдени мұра объектісі туралы мәлімдемеде ұсынылған ақпараттың қысқаша мазмұны келтірілген.

4.2 Тарихи дамуы

"Алма-Ата" (Алматының балама және тарихи атауы) мен Өзбекстандағы Ташкент арасындағы рейстер 1924 жылдан бастап іске асырылуда, дегенмен Алматы әуежайы тек 1935 жылы салынған. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Кеңес үкіметі КСРО республикаларының астаналарымен байланысты жақсарту үшін әуежайларды дамытуға басымдық берді, дегенмен әуе рейстері халықтың көпшілігі үшін тым қымбат болып қала берді²⁰.

VIP терминал ғимараты соғыстан кейін, Кеңес Одағының күрт кеңеюі және жаһандық саяси өзгерістер кезінде әуежай терминалының негізгі ғимаратын қалыптастыру үшін салынды. КСРО республикаларында берік саяси байланыстарды сақтау қажеттілігі және кеңес қоғамының ел ішінде және халықаралық деңгейде дамуы бүкіл КСРО бойынша әуежайлардың дамуына әкелді. Сталиннің интерьер стилі мен Шығыс орналасуы әуежайдың Мәскеудің саяси орталығымен байланысы болғанын көрсетті. Бельведердің қосылуы, атап айтқанда, оларды танымал ету үшін жалпы сәулет формаларын қолданған көптеген кеңестік көлік тораптарының ерекшелігі болып табылады (Сурет4.1, Сурет4:2).

Келесі уақыт шкаласында VIP-терминал ғимаратындағы өзгерістер көрсетілген:

- **1947ж.** – Алматы әуежайында аймақтық архитектуралық стильдерге сілтеме жасай отырып, айванмен Сталиндік стильдегі жаңа терминал ғимараты салынды. Ғимаратты белгілі қазақстандық сәулетші төлеу Бәсеновтің қатысуымен Б.Заварзин мен Г. Элькин жобалаған болуы мүмкін.
- **1957ж.** – Ғимарат А.К. Капановтың жобасы бойынша Оңтүстік Қазақстанмен архитектуралық байланыстарды нығайтқан жаңа сәндік элементтермен жөнделді. Интерьер сонымен қатар аймақтық стильдегі сәндік қалыптауды қолдана отырып жөнделді.
- **1975ж.** – Ғимарат жөнделді, оның ішінде негізгі орталық залдарды шығыс қасбетіндегі лоджияларға кеңейту, сыртқы қасбеттерді цементтеу, лоджия бағандары мен интерьерді мәрмәрмен әрлеу жұмыстары жүргізілді. Айван мен екі қабатты терезелерге суретші В. Сенченко жасаған және дәстүрлі ортаазиялық терезе үлгісін қолданатын жаңа витраждар қосылды.
- **1979ж.** – Ғимарат жергілікті мәдени мұра нысаны ретінде танылып, Қазақстан үкіметі тарапынан құқықтық қорғауға ие болды.
- **1990/2000-жылдар** - Ғимараттың солтүстік қасбетіне қарама-қарсы салынған бір қабатты ғимарат.
- **2005-2008ж.** - Ғимарат жаңа интерьер дизайнымен VIP терминал ғимаратына айналды. Осы кезеңде шатыр мен бельведердегі сәндік қоршаулар алынып тасталды²¹.

²⁰ Сагерс, М. және Мараффа, Т. Географиялық шолуда кеңестік әуе жолаушылар тасымалы желісі, Том 80, № 3 (шілде 1990), Б. 266-278

²¹ ERM consulting. 2021ж. Мәдени мұраны басқару және мүдделі тараптармен өзара іс-қимыл туралы есеп

Сурет 4.1: 1966 жылы ғимараттың шығыс қасбеті айван мен бельведерді, сондай-ақ 1957 жылы қосылған Капановтың декор элементтерін көрсетеді.



Дереккөзі: TAV Airports

Сурет 4:2 1975 жылы алынып тасталған лоджиялар мен коринфтік бағандарды көрсететін әуежайға қарайтын ғимараттың шығыс жағындағы 1960 жылдардағы фотосурет.



Дереккөзі: TAV Airports

Сурет 4:3 2022 жылы Майлин көшесінің бойымен әуежайға кіре берістегі кедергілермен көмкерілген VIP терминал ғимаратына қарай көрініс.



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

4.3 Кеңістіктік контекст

Тарихи кеңістік мәнін мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарында (№100107121-002 Есеп) және мәдени мұра объектісі туралы өтініште (№100107121-003 есеп) толығырақ талқыланады. VIP-терминал ғимараты Алматы қаласынан тыс ашық жерде орналасқан әуежайдың бір бөлігі болды және орталықтан бөлінді. Майлин көшесі, оңтүстік-батыстан солтүстік-шығысқа қарай созылған кең ағаш бульвары әуежайға ресми кіру жолын құрады (суретті қараңыз:4: 3). Майлин көшесінің осы ғимаратқа перпендикуляр жоспарланған болатын. Тарихи тұрғыдан ғимарат Майлин көшесінің солтүстік - шығыс жағын аяқтайтын маңызды орталық болуы керек еді. Бұл Кеңістіктік қатынас тек ішінара сақталды, өйткені өсіп келе жатқан ағаштар ғимараттың көрінуін азайтады. Әуежайдың кейінгі инфрақұрылымы мен жол бойындағы ғимараттардың дамуы да көрініске әсер етті.

Майлин көшесінің оңтүстігінде әуежай қызметкерлерінің жобаланған маңын құрған аудан орналасқан. Ғимараттар әдейі ашық жасыл кеңістіктері бар жолдан алыс орналасқан және қала маңындағы сипатқа ие. Майлин көшесінің солтүстігінде қала маңы дамыды. Ол бірден жолға шығады, жасыл кеңістік жоқ және ол тығыз қалалық атмосфераны сезінеді. Бұл кеңістіктің қала маңындағы сипатына нұқсан келтіреді.

Әуежайдың ұшу-қону жолағы ғимараттың тарихи кеңістіктік контекстінің бөлігі болып табылады. Ол солтүстік-шығысқа қарай шамамен 3 км қашықтыққа созылады, ал айналасында бірнеше оқшауланған елді мекендер бар негізінен ауылдық жерлер бар.

4.4 Ортасы

Қоршаған орта туралы ақпарат Мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспарында (№100107121-002 Есеп) және мәдени мұра объектісі туралы өтініште (№100107121-003 есеп) толығырақ қамтылады. Ғимараттың әуежайдың ұшу-қону жолағына жақындығы ғимараттың мәдени мәнінің маңызды элементі болып табылады, өйткені жобаның бастапқы ниетін кеңес астанасы Мәскеу мен Қазақ КСР арасындағы ауысу ретінде түсінуге мүмкіндік береді (суретті қараңыз:4: 4). Бастапқыда ғимарат ұшу-қону жолағынан ландшафт бағымен қоршалды, дегенмен қону 2022 жылдың басында алынып тасталды.

Қазіргі уақытта әуежайдың негізгі жолаушылар терминалы ғимараттың оңтүстік-шығысына жақын орналасқан, ол ғимараттың биіктігінен екі есе жоғары және көзбен басым (45-суретті қараңыз). Бұл ғимараттың табиғаты мен сыртқы түрін бағалау қабілетінен алшақтатады. Солтүстік-батыста қараусыз қалған көп қабатты қонақ үй ғимараты және тікұшақтарды жөндеуге арналған кешен бар. Ғимараттың осы бағыттағы бастапқы тарихи кеңістіктік контексті ашық жер болды. Бұрынғы қонақ үй қазір ғимараттың әлдеқайда аз бөлігін жауып тастайды, ал аудан қараусыз және индустриалды сипатқа ие (қараңыз: Сурет 4: 6). Ғимарат жиһазының бұл элементтері оның мәдени маңыздылығына теріс әсер етеді.

Батыста кішкентай автотұрақ пен ағаш отырғызылған бақтың қалдықтары бар, бақтың артында Майлин көшесінің ағашпен жабылған бульвары орналасқан. Ғимараттың тарихи кеңістіктік контексті ғимаратты Майлин көшесімен бірге көруге болатындай етіп жасалған (жоғарыда сипатталған). Алайда, автотұрақта да, Майлин көшесінде де өсірілген ағаштар ғимаратты жабады. Бұл түрлер әуежайдың уақытша ғимараттарымен және әуежайға кіру / шығу кедергілерімен қосымша бұзылды. Бұл әуежайға жақындаған кезде ғимараттың көрінуін азайтты және оның қоршаған ортасы оның мәдени құндылығына қалай ықпал ететінін азайтты.

4.5 Сипаты

VIP-терминал ғимараты жергілікті мұра нысаны ретінде белгіленген және ресми тізімде келесідегідей сипатталған ²²:

№ 73. Әуежай (қазіргі бизнес-терминал). Сәулетшілер Елкин қаласы, Б. Заварзин; Түрксіб ауданы, Майлин көшесі, 1а, 1947 жыл.

VIP-терминал ғимараты үш тікбұрышты блоктан тұратын екі қабатты терминал ғимараты болып табылады: вестибюль орналасқан Орталық блок және ұшу және келу залдары, сондай-ақ кеңсе үй-жайлары орналасқан Солтүстік пен Оңтүстіктің бүйір қанаттары. Орталық блоктың Шығыс қасбеті апсидальды пішінді, витражды әйнегі бар және мәрмәрмен қапталған қос биіктіктегі бағандар арасында мозаикалық толтырылған (4:4-сурет). Үлкен айван Батыс қасбеттің ортасында орналасқан (Сурет 4.7). Кейінгі бір қабатты тікбұрышты кеңейту солтүстікке қарай орналасқан және безендірілмеген.

Ғимарат кірпіштен толтырылған темірбетон қаңқасынан, цемент қасбеттері мен құйылған цементтің бедерлі әрлеуімен салынған. Төбесі ағаш жақтауға негізделген гофрленген болаттан тұрады. Интерьер негізінен сәндік сылақпен қапталған гипсокартоннан жасалған (Сурет 4:8). Едендер мәрмәр және травертин плиткалары мен мозаикалармен безендірілген.

Ғимарат Оңтүстік Қазақстан өңірлік сәулет декорымен, Тимуридтер стилімен және қазақтың дәстүрлі кестелеу үлгілерімен шабыттанған сталиндік стильде орындалған. Мұндай ерекшеліктерге жататындар: бедерлі бағаналармен және бедерлі гүлді өрнектермен безендірілген екі панельмен жиектелген жоғары ланцет аркалы айван; стильдендірілген сталактиттердің екі қатарынан жасалған карниздер; дәстүрлі қазақ кестелерімен шабыттанған өрнектермен безендірілген тимпанмен безендірілген терезе жақтаулары; "жалын" өрнегі бар көк, сары-ақ басылған әйнекті қолданатын панджар өрнегі бар витраждар. Орталық блок үш деңгейлі бельведермен және сәндік балюстрадаармен толтырылған (4.9-сурет).

Сурет 4:4 Шығыстан көрінетін VIP-терминал ғимаратының орталық блогы



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

²² Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімі - тарих және мәдениет ескерткіштері деп танылған, олардың типі, санаты және координаттары көрсетілген тарихи-мәдени мұра объектілерінің тізбесі.

Сурет 45: VIP терминал ғимараты солтүстік-батыстан көрінеді, кейінірек терминал ғимараты оны суреттің ортасында жасырады.



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

Сурет 4:6 VIP терминал ғимаратының көрінісі, бір қабатты кеңейту және шығыстан пайдаланылмаған қонақ үй ғимараты



Дереккөзі: Mott MacDonald 2022

Сурет 4.7: Оңтүстік-батыстан көрінетін орталық блоктың айваны



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

Сурет 4.8: Қазіргі сәндік схеманы көрсететін орталық блоктағы вестибюльдің ішкі көрінісі



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

Сурет 4.9: Орталық блокты тәждейтін бельведер



Дереккөзі: Mott MacDonald, 2022

4.6 Елеулі конструкцияларды бағалау




Төменде елеулі конструкцияларды бағалау нәтижелерінің қысқаша мазмұны келтірілген. VIP-терминал ғимаратының конструкцияларын толық бағалау елеулі конструкцияларды бағалауда келтірілген (№100107121-001 есеп). Пайдаланылған сәйкестендіру нөмірлері маңызды құрылымдарды бағалау кезінде алынған сандар болып табылады, сондықтан олар дәйекті емес.




Есепте олардың эстетикалық, тарихи және әлеуметтік құндылығына байланысты жоғары мәдени маңызы бар элементтер: Айван (сәйкестендіру нөмірі: 6); Бельведер (сәйкестендіру нөмірі: 7); құйылған цемент бедерлі сәндік панельдер, карниздер және сәндік бедерлі және зацепленные бағаналар (сәйкестендіру нөмірі: 11); және көркем витраждар панельдер (сәйкестендіру нөмірі: 12).

Орташа мәдени маңызы бар жалғыз элемент-бұл терезе саңылаулары мен қоршаған орта, соның ішінде сәндік тимпанум (сәйкестендіру нөмірі: 14). Бұрынғы лоджиялар (шығыс қасбеті, сәйкестендіру нөмірі: 15) интрузив болып саналады. Қалған нысандардың мәдени маңызы төмен немесе мүлде жоқ.

Кесте 4.1 орташа немесе жоғары мәдени маңызы бар VIP-терминал ғимаратының негізгі элементтері егжей-тегжейлі сипатталған. Мәдени маңыздылық дәрежесі Бурра Хартиясына сәйкес келеді және бұл туралы толығырақ 3.1.3 бөлімінде келтірілген.

Кесте 4.1: Елеулі конструкцияларды бағалау

Сәйкес тендіру нөмірі	Сипаты	Мәдени маңыздылығы туралы мәлімдеме	Мәдени маңыздылық дәрежесі	Фотография
6	Сыртқы түрі: Айван (Батыс қыраты)	Айван тарихи, эстетикалық және әлеуметтік құндылыққа ие болып саналады және ғимараттың мәдени маңыздылығына өз үлесін қосады. Орталық Азия стилінің архитектуралық ерекшелігі ретінде жергілікті және аймақтық деңгейде маңызды. Сталиндік стильде салынған ғимаратта аймақтық сәулет стилін қолдану сол кездегі кеңестік сәулет өнеріндегі жергілікті стильдерді реформалауды көрсетеді. Ғимарат салынған материалдар оның мәдени маңыздылығына ықпал етпейді.	Жоғары	
7	Сыртқы түрі: Бельведер	Бельведердің сәндік элементтері оның эстетикалық құндылығын арттырады. Бұл сталиндік ғимараттардың, әсіресе сол кезеңдегі кеңестік көлік терминалдарының тән ерекшелігі болды. Бұл мысал аймақтық сәулет әшекейлерін қамтиды. Бұл мүмкіндік ғимараттың тарихи және әлеуметтік құндылығын арттыруға ықпал ететін жергілікті көрнекті орын ретінде қызмет етеді. Оның формасы, ол салынған материалдар емес, ғимараттың мәдени құндылығына ықпал етеді.	Жоғары	
11	Сыртқы түрі: Құйылған цемент бедерлі сәндік панельдер, карниздер және сәндік бедерлі және ілулі бағандар.	Бұл элементтердің сәндік қасиеттеріне байланысты эстетикалық құндылықтан басқа, олар тарихи және әлеуметтік құндылыққа ие және ғимараттың мәдени құндылығына ықпал етеді. Құйылған цементтен жасалған рельефтер Тимуридтердің бұрынғы сәулет стильдері әсер еткен сәндік мотивтерді қоса алғанда, Оңтүстік Қазақстанның ерте сәулет стилін көрсетеді. Сталиндік стильдегі ғимаратта аймақтық сәулет стильдерін қолдану кеңестік сәулет өнеріндегі жергілікті дәстүрлерді қайта құруды білдіреді және сол кездегі Кеңес Одағындағы аймақтық сәйкестілікке қалай қарайтындығын көрсетеді.	Жоғары	

Сәйкес тендіру нөмірі	Сипаты	Мәдени маңыздылығы туралы мәлімдеме	Мәдени маңыздыл ық дәрежесі	Фотография
12	Сыртқы түрі: Көркем витраждар	Ғимараттың осы құрылымдық элементтерінің сәндік қасиеттерін бағалаудан туындайтын эстетикалық құндылықтан басқа, бұл элементтер ғимараттың мәдени маңыздылығына ықпал ететін тарихи және әлеуметтік құндылыққа ие. Витраждар Тайваньдағы орталық есіктің үстінде және барлық биіктіктегі терезелерде орналасқан. Витраж 1975 жылы орнатылып, қазақ киіз үйінің дәстүрлі торын бейнелейтін этникалық ою-өрнектері мен кереге өрнектері бар панджардың дәстүрлі ортаазиялық өрнегін пайдалана отырып, суретші В.Сенченконың жобалауымен жасалды.	Жоғары	
14	Сыртқы түрі: Терезе саңылаулары мен қоршаған орта, соның ішінде сәндік тимпанум	Сталиндік стильдегі ғимаратта аймақтық сәулет стильдерін қолдану кеңестік сәулет өнеріндегі жергілікті дәстүрлерді қайта құруды білдіреді. Бұл сол кезеңдегі КСРО-дағы аймақтық сәйкестілікке қалай қаралғандығын көрсетеді. Бұл ғимараттың мәдени құндылығына ықпал етеді. Сыртқы терезе саңылаулары мен айналасы 1947 жылғы негізгі биіктіктердің орналасуын көрсетеді, ал сәндік орта 1957 жылғы аймақтық сәулет мотивтерінің толықтыруы болып табылады. Терезе саңылаулары мен қоршаған орта эстетикалық құндылыққа ие, бұл олардың ғимарат қасбеттерінің теңдестірілген құрамына қосқан үлесін, сондай-ақ осы элементтердің сәндік қасиеттерін бағалаумен анықталады.	Өлсіз	
15	Сыртқы түрі: Бұрынғы лоджиялар (шығыс қасбеті)	Бұрынғы лоджиялар-бұл шығыс қасбеттің ортасында апсидальды проекция, онда бір кездері коринфтік бағандары бар лоджиялар орналасқан. Бұрынғы лоджияларға ішкі кеңістікті кеңейту және бағандарды алып тастау ғимараттың бастапқы тарихи құрылымы мен сталиндік стиль элементтерінің жоғалуына әкелді. Бұл ғимараттың қасбеттерінде қолданылатын сталиндік және аймақтық стильдерді түсіну қабілетін және әуежай мен одан тыс қоғамдық сфера арасындағы шекараны қалай анықтағанын азайтты. Ғимарат құрылымының бұл элементтері ғимараттың мәдени маңыздылығын бағалау қабілетіне зиянды әсер етті.	Интрузив	

5 Мәдени маңыздылығы туралы мәлімдеме

5.1 Мәдени маңыздылығын бағалау

Бұл бөлімде VIP терминал ғимаратының мәдени маңызы қысқаша көрсетілген. Мәдени маңыздылықтың егжей-тегжейлі сипаттамасы мәдени мұра туралы мәлімдемеде келтірілген. Ол қоршаған орта мен кеңістік контекстінің ғимараттың мәдени маңыздылығын түсіну қабілетіне қосатын үлесін қамтиды.

5.1.1 Эстетикалық құндылығы

Ғимараттың **сәулет формасы мен ерекшеліктері** оның эстетикалық құндылығына ықпал етіңіз. Ғимарат классикалық архитектуралық принциптерге сәйкес осьтік симметрия мен төмен кең қасбеттерді қолдана отырып салынған. Айван мен бельведер ғимараттың табиғаты мен сыртқы түріне үстемдік етеді және оның тарихи мәртебесіне ықпал етеді. Қасбеттегі сәндік панельдер, Батыс қасбеттің айваны және Орталық бельведер Оңтүстік-қазақ стилінде жасалған. Кейбір элементтер ғимараттың мәдени маңыздылығын төмендетеді; олар: ішкі әрлеу, ғимараттың симметриялы құрамын бұзатын солтүстікке кеңейту, шығыс қасбетіндегі лоджиялардың жоғалуы және оны мәрмәрмен қапталған қарапайым панельдермен алмастыру.

Ғимараттың **сәулет шешімі** оның эстетикалық құндылығына ықпал етеді. 1957 жылы аймақтық сәулет мотивтерін және 1975 жылы витраждарды қосумен байланысты кезеңдер ғимараттың еуропалық сталиндік шығу тегіне қарағанда жергілікті, ұлттық бірегейлікті қосуға деген ұмтылысты көрсетеді. 1990-2000 жылдары ғимаратқа енгізілген соңғы өзгерістер және осы өзгерістерге байланысты материалдардың төмен сапасы ғимараттың мәдени маңыздылығын азайтты.

Сәулеттік орта мен кеңістіктік контексті бағалау ғимараттың эстетикалық құндылығын арттыруға көмектеседі (төменде талқыланғандай).

5.1.2 Тарихи құндылығы

Ғимараттың сәулет контексті Кеңес Одағының, Қазақстанның және Алматының тарихы тұрғысынан оның тарихи құндылығына ықпал етеді. Ғимараттың жоспары мен орналасуы Сталиннің кезінде КСРО-да орналасқан көлік терминалдарына тән. Мысалдарға теміржол және өзен терминалдары жатады, мысалы, Мәскеудегі Солтүстік өзен вокзалы, Ресейдегі Волгоград Теміржол вокзалы, Абхазиядағы Сухуми Теміржол вокзалы және Армениядағы Еверан Теміржол вокзалы, олардың барлығында қанаттарымен қоршалған бельведер терминалының орталық ғимараты бар. Бұл ғимараттар Сталин қайтыс болғаннан кейін кеңестік архитектурада үстемдік еткен функционалистік стильден айырмашылығы, неоклассикалық сәулет элементтерін қолдана отырып, Сталиндік немесе "социалистік классицизм" стилінде салынған.

Ғимарат КСРО-ның сәулет стилі шығыс әсерімен үйлескен ортаазиялық кеңестік сәулет өнерінің алғашқы үлгісі болып табылады. Бұған Алматыдағы Абай атындағы бұрынғы Опера театрында (1934 жылдан басталады) Оңтүстік Қазақ стилінің дамуы әсер етті. Бұл, әдетте, екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Алматының орталығында салынған, дизайн элементтерін, соның ішінде ғылыми институтта айванда қолданылған төрт бұрышты арканы қолдануды көрсететін ғимараттармен заманауи (1953 жылдан басталады); Түркіменстан мен Сібір теміржолшылары ғимаратындағы көше бұрыштарындағы бельведерлерді пайдалану (1952 ж. т.), коммунистік партия мектебі (1953 ж. т.) және кәсіподақтар үйі (1953 ж. т.).

Ғимарат **саяси контексте** байланысты тарихи құндылыққа ие. Кеңес Одағы республикаларында берік саяси байланыстарды сақтау қажеттілігі бүкіл КСРО бойынша әуежайлардың дамуына әкелді. Бұл сондай-ақ халықаралық әлемге кеңестік қоғамның дамуын көрсетті. Әуежай Алматыны Мәскеуге бағытталған саяси саламен байланыстырды. Колонна лоджиялары мен көрнекті орталық бельведер сияқты неоклассикалық мотивтерді қолдану Мәскеудегі КСРО-ның қақ ортасындағы кейбір керемет

ғимараттарды еске түсіреді. КСРО астанасында орналасқан, Мәскеуден географиялық тұрғыдан алыс ғимаратта "мемлекеттік стильді" қолдану Одақтың ауқымы мен әсерін көрсетеді. Сол сияқты өркениет және империя сияқты неоклассицизмнің коннотациялары ғимараттың сыртқы көрінісінде айқын көрінеді.

Ғимараттың тарихи құндылығы оның тарихи сәулетшілермен және қайраткерлермен байланысына байланысты. Бұл қазақ сәулетшісі төлеу Бәсеновтің өңірлік стилімен байланысты болуы мүмкін, дегенмен осыған қатысты кейбір белгісіздік бар. Тарихи құндылық сонымен қатар әуежай болған бірқатар көрнекті жолаушылармен, соның ішінде Индира Приядаршини Гандимен байланысты; Герман Титов, екінші кеңестік ғарышкер; және Эдвард Мур Кеннеди, АҚШ сенаторы.

5.1.3 Әлеуметтік құндылық

Аймақтық сәулет мотивтерін қолдану ғимараттың әлеуметтік құндылығын арттыруға ықпал етеді. VIP терминалдың ғимараты тимуридтердің аймақтық стилінің элементтерімен, соның ішінде айванмен безендірілген. Бұл мемлекеттік авторлардың 20-шы ғасырда аймақтық сәйкестендіруді кеңестік сәйкестендіруге қалай жақындағанын көрсетеді. Кеңес Одағында аймақтық сәулет сілтемелері сирек кездеседі және қазақ мәдениетін көрсететіндер маңызды. Дәстүрлі көшпелі мәдениет және 1911 жылғы жер сілкінісі Алматыда 1900 жылға дейін аз құрылғанын білдіреді. Бұл ғимараттағы аймақтық мотивтердің әлеуметтік құндылығын арттырады.

5.1.4 Ортаның мәдени маңыздылығына қосқан үлесі

VIP-терминал ғимаратының **архитектуралық ортасы** ғимараттың айналасындағы оның формасы мен функцияларын түсінуге және бағалауға болатын тікелей аймақтарды қамтиды. Ғимараттың формасы мен стилі әуежайдың ұшу-қону жолағының жеке интерьері мен әуежайдан тыс қоғамдық кеңістік арасындағы шекараны құру үшін пайдаланылды. Ғимараттың қоғамдық аймақтарында жергілікті стильдерді және әуежайда әдеттегі кеңестік стильдерді пайдалану ғимараттың Қазақстанды КСРО-мен байланыстыратын өтпелі кеңістік ретіндегі рөлін көрсетеді.

Әуежайдың ғимараттан шығысқа қарай орналасуы оның мәдени құндылығына ықпал етеді, өйткені ол оны әуежай терминалы ретінде пайдалануды көрсетеді. Бұл сонымен қатар ғимараттың эстетикалық құндылығын түсінуге көмектеседі. Әуежайдың ұшу-қону жолағы Кеңес Одағына тән Сталиндік стильдегі терминал ғимаратының функциясын көрсетеді.

Батыстағы орта әлеуметтік саланы көрсетеді. Ғимараттың тарихи мәртебесі Майлин көшесінің бойындағы көріністермен ерекшеленеді. Көше тарихи кеңістіктік контексттің бөлігі болып табылады және ғимараттың батыс бөлігімен осьпен тураланады. Батыс биіктіктегі көрнекті айван мен бельведер-бұл түрлердің басты белгілері және басты назар аударарлық орын. Ғимараттың орналасуы оның эстетикалық құндылығына ықпал етеді, өйткені Майлин көшесі мен саябақтың қиылысы әуежайдан тыс жерде жобаланған қоғамдық саланың бөлігі болды.

Ғимарат өзінің тарихи қалалық кеңістіктік контекстінде көрнекі түрде әсерлі болар еді, бірақ оның тарихи мәртебесі қазіргі заманғы құрылыста нашарлады. Оның ауқымы үлкенірек, кейінірек ғимараттардың, соның ішінде бұрынғы қонақ үйдің және негізгі терминалдың болуына, сондай-ақ әуежайдың кейінгі инфрақұрылымының болуына байланысты төмендеді. Бұл уақыт өте келе бастапқы функцияның жоғалуымен күрделене түседі, нәтижесінде ғимарат негізгі терминалға қатысты қосалқы құрылымға айналды. Оның Майлин көшесімен және бұрынғы жұмыс істейтін қала маңындағы қарым-қатынасын Майлин көшесінің бойындағы коммерциялық, тұрғын және өндірістік ғимараттардың көбеюіне байланысты тану оңай емес. Бұл ғимараттың оқшауланғанын білдіреді, өйткені тарихи кеңістіктік контексттің көп бөлігі үнемдеусіз қайта құрылды.

Ғимараттың ортасы мен кеңістіктік контексті оның мәдени маңыздылығына аз әсер етеді деп саналады. Өз үлесін қосуды жалғастыратын негізгі элементтер:

- оның әуежайдың ұшу-қону жолағына жақындығы;
- аз дәрежеде Майлин көшесімен бір сызық бойынша орналасуы; және

- Майлин көшесіне іргелес жатқан жұмысшылардың қала маңымен байланысы біршама жақсарды.

5.1.5 Мәдени маңыздылық дәрежесі

4-бөлімде сипатталған әдіске сәйкес, жоғарыда сипатталған VIP-терминал ғимаратының мәдени мұрасының құндылығын, ортасы мен кеңістіктік мәнмәтінін бағалаудың егжей-тегжейлері мәдени маңыздылықтың белгілі бір деңгейіне ие болды. Бұл мәдени маңыздылыққа оң үлес қосуды да, мәдени маңыздылықты төмендететін теріс элементтерді де ескереді. Олар 5.1-кестеде қысқаша келтірілген.

Кесте 5.1: Маңыздылық дәрежесі

Құндылық	Шағын құндылығы	Оң үлес	Теріс салым	Мәдени маңызы
Эстетикалық	Сәулет формасы мен ерекшеліктері	Орталық блок пен бүйір қанаттары бар сталиндік классикалық форма (1947 жылдан басталады) Сақталған айван (1947г.) Сақталған бельведер (1947ж.) Оңтүстік қазақ стиліндегі сақталған декор (1957ж.) Витраждар (1975ж.)	Лоджия алынып тасталды (1975ж.) Балкондар толтырылған (1975ж.) Терезелер, есіктер мен жақтаулар өзгертілген (әр түрлі кезеңдер) Ішкі орналасу толығымен өзгерді (2008ж.) Барынша кейінгі солтүстік кеңейту (2008ж.)	Орташа
Эстетикалық	Сәулеттік даму	1957 жылы аймақтық сәулет мотивтерін қосу 1975 жылы витраж шынысын қосу	1990-2000 жылдардағы кейінгі реконструкция айқындылық пен мәдени маңыздылықтың төмендеуіне әкелді	Төмен
Эстетикалық	Сәулет ортасы	Әуежайдың ұшу-қону жолағы бар қауымдастық Сақталған ландшафт бақтарының элементтері	Бас терминалдың, әуежай инфрақұрылымының, бұрынғы қонақ үйдің және тікұшақтарға техникалық қызмет көрсету қоймасының болуы	Төмен
Эстетикалық	Кеңістіктік контекст	Әуежай айналасындағы тарихи ландшафттың бір бөлігі Майлин көшесінің соңындағы VIP терминал ғимаратының орталық орналасуы Майлин көшесінде ағаштармен көмкерілген кең бульварлардың тарихи дизайны сақталған, олар Алматы көшелерінің бұрынғы жоспарын айқындап берді.	Тарихи ландшафт көп көлемде жойылған Әуежай инфрақұрылымын қоса алғанда, қоршаған ортадағы өзгерістер салдарынан байланысты ажырату қиын Коммерциялық, тұрғын үй және өнеркәсіптік ғимараттардың көбеюі	Төмен
Тарихи	Сәулеттік контекст	Бұрынғы кеңес елдеріндегі терминал ғимараттарын маңызды	Бұл терминал ғимараттарының бірнеше мысалдарының	Среднее

Құндылық	Шағын құндылығы	Оң үлес	Теріс салым	Мәдени маңызы
		интерпретациялаудың бір бөлігі Оңтүстік Қазақ стилінің жергілікті дамуына ықпал етеді Әуежай терминалы ретінде тарихи және үздіксіз пайдалану	бірі және ең жақсы сақталған мысал болып табылмайды Оңтүстік Қазақ стилінің декорациясын көрсететін бірнеше ғимараттың бірі	
Тарихи	Саяси контекст	КСРО мен сталиндік дизайнға қатысты түсіндірудің бір бөлігі	Алматыдағы Сталиндік стильдегі бірнеше ғимараттың бірі	Төмен
Тарихи	Сәулетші / тарихи тұлғалар	Алматыда маңызды мәнге ие жергілікті сәулетшілермен байланысты Көрнекті Халықаралық қайраткерлермен байланысты	Жергілікті маңызы бар сәулет өнері. Басеновпен байланыс расталмады Байланыс көбінесе кездейсоқ, өйткені ол терминал арқылы өтеді	Төмен
Тарихи	Ландшафт	Оңтүстік-батыстағы бұрынғы жұмысшы қала. 1940-1950 жылдары құрылған әуежайдың ландшафтымен байланыс.	VIP-терминал ғимаратымен және жалпы әуежаймен байланыс қосымша түсіндіруді талап етеді.	Төмен
Әлеуметтік	Аймақтық сәулет мотивтерін қолдану	Аймақтық бірегейлікті көрсететін оңтүстік қазақ стиліндегі декорды пайдалану	Жоқ	Орташа

5.2 Мәдени маңыздылықтың қысқаша мазмұны

Ғимарат Қазақстан үшін аймақтық маңызы бар архитектуралық және сәндік элементтері бар Алматы үшін жергілікті маңызға ие. Оның құндылығын арттыратын элементтер және оның мәдени маңыздылығын төмендететін элементтер бар.

Ғимараттың эстетикалық құндылығы негізінен оның сәулеттік формасы мен ерекшеліктерімен анықталады. Оларға мәдени мұра үшін жоғары құнды, түпнұсқа және салыстырмалы түрде ерекше құрылымдық элементтер кіреді. Бұл, атап айтқанда, орталық блогы мен қапталдық қанаттары бар Сталиндік стильдегі классикалық форма, айван, бельведере және оңтүстік қазақ стиліндегі безендіру. Бұл эстетикалық құндылық оның архитектуралық дамуымен байланысты өзгерістерге қарама-қайшы келеді, олар оңтүстік қазақ стиліндегі қосымша сәндік элементтер мен витраждарды қосты, сонымен қатар түпнұсқа лоджиялар, балкондар, терезелер, есіктер мен жақтаулардың, ішкі құрылымдардың жоғалуына және ғимараттың симметриясын бұзатын кейінгі Солтүстік кеңейтімнің қосылуына әкелді.

Ғимараттың сәулеттік ортасы оның эстетикалық құндылығына төмен үлес қосады деп саналады. Оның құндылығы көбінесе әуежайдың ұшу-қону жолағымен және оның мәдени маңыздылығының бір бөлігі болып саналатын сақталған ландшафтпен байланысты. Ғимараттың тарихи кеңістіктік контекстінің сақталған элементтері оның эстетикалық құндылығына ықпал етеді, атап айтқанда әуежайдың ұшу-қону жолағы, Майлин көшесімен осьтік байланысы. Алайда, кейінгі негізгі терминал, әуежай инфрақұрылымы, пайдаланылмаған қонақ үй және тікұшақтарға қызмет көрсету қоймасы оның қоршаған ортасы мен кеңістіктік контекстінің мәдени маңыздылығына қосқан үлесін азайтты. Оңтүстік-батыстағы бұрынғы жұмысшы қала әуежай ландшафтымен тарихи байланысы арқасында құнды. Алайда, оны ажырату қиын және ғимараттың айналасындағы ландшафтты түсіндіруден басқа қосымша түсіндіруді қажет етеді.

Ғимараттың тарихи құндылығы оның тарихи және әуежай терминалы ретінде пайдаланылуына байланысты. Ол сондай-ақ терминал ғимараттарының сталиндік стилімен және Алматыдағы Оңтүстік казак стилінің дамуымен байланысты өзінің сәулеттік мәнмәтінің арқасында құндылыққа ие. Бұл Алматы мен Қазақстандағы сәулет өнерінің дамуын түсіндіретіндіктен, оның мәдени маңызына ықпал етеді. Ғимаратты Кеңес Одағының билік өкілі ретінде саяси түсіндіру, белгілі жергілікті сәулетшімен ғимараттың қауымдастығы, Халықаралық қайраткерлер Төлеу Басеновтың ғимаратты пайдалануы және ғимаратта маңызды тұлғалардың болуы да осы тарихи құндылыққа ықпал етеді.

Сәулет пен декорацияны Тимуридтер стилінде және оңтүстік қазақ стилінде қолдану ғимараттың әлеуметтік құндылығына маңызды үлес қосады. Өңірлік сәулет сілтемелері Алматының тарихи ғимараттарында сирек кездеседі және бұл жергілікті тұрғындарға өзіндік ерекшелік сезімін береді.

5.3 Түпнұсқалық туралы мәлімдеме

Рига хартиясы (2002 ж.) түпнұсқалықты "Мәдени мұра атрибуттарының (формасы мен дизайнын, материалдары мен мазмұнын, қолданылуы мен функцияларын, дәстүрлері мен әдістерін, орналасқан жері мен жағдайын, рухы мен сезімдерін және басқа факторларын қоса) олардың мағынасын сенімді және дәл көрсететін дәреженің өлшемі" деп анықтайды.²³

Қорытындылай келе, келесі элементтер шынайы және мәдени маңыздылыққа ықпал етеді деп айта аламыз:

- Сталиндік стиль, орталық блок терминал ғимаратының формасы, айван, бельведер және қанаттардың жақтауы;
- Оңтүстік Қазақ стиліндегі декор қоршаушы бағандарда, терезе жақтауларында, панельдерде және карниздерде;
- VIP терминал ғимаратын терминал ғимараты ретінде пайдалану және одан әрі жұмыс істеуі; және
- Майлин көшесімен, әуежайдың ұшу-қону жолағымен және әуежай жұмысшыларымен байланысты қала маңындағы орналасқан жермен салыстырғанда VIP терминал ғимаратының орналасуы мен ортасы.

Қазақстан Заңының 29-бабының 2-тармағында тарихи-мәдени мұраның кез келген объектісін көшіруге және өзгертуге тыйым салынған делінген. Тарихи-мәдени мұра объектісінің жетпіс пайыздан астамы (70%) жойылған, тарихи-мәдени маңызы жоғалған немесе оның орнын ауыстыру мен түрлендіру оның сақталуын жақсартуға әкеп соққан жағдайларда ғана алып тастауға жол беріледі.

Ғимараттың түпнұсқалығы оның тарихи және мәдени маңыздылығының 70% - дан астамы жоғалған деңгейге дейін азайтылған дәреже субъективті шешім болып табылады. VIP терминал ғимараты жағдайында оны есептеу оңай емес, әсіресе кейінгі өзгерістер тарихи маңызға ие болған кезде. Егер ғимараттың физикалық көрінісі мен оның негізгі формасы туралы қарапайым тілмен айтатын болсақ, онда 70% - дан азы жойылды. Алайда, ғимарат өзінің тарихи ландшафтында қарастырылған кезде, шығыс қасбетіндегі лоджиялардың жоғалуы, маңызды құрылымдардың жоғалуы, ішкі элементтердің алынып тасталуы және ғимарат жағдайындағы өзгерістер оның мәдени маңыздылығын едәуір азайтты. Жалпы, ғимараттың көп бөлігі және оның ортасы түпнұсқалығын жоғалтты. Бұл дегеніміз, ғимараттың және оның қоршаған ортасының тарихи және мәдени маңызы бар элементтерінің 70% - дан астамы жоғалды.

5.4 Жаңғыртылатын / жаңғыртылмайтын мәдени мұра туралы мәлімдеме

Жаңғыртылатын және жаңғыртылмайтын мәдени мұра тұжырымдамасы халықаралық қаржы корпорациясының Мәдени мұра объектісі туралы басшылығында айқындалған. Бұл жаңғыртылатын мәдени мұраны "мәдени мұраның материалдық нысандары" ретінде анықтайды, мұнда "олар ұсынатын

²³ ЮНЕСКО 2000, Ригадағы мәдени мұраға байланысты түпнұсқалық және тарихи реконструкция хартиясы.

нақты дәуірлер мен мәдени құндылықтар басқа нысандармен және/немесе құрылыстармен жақсы ұсынылған". Керісінше, қалпына келтірілмейтін мәдени мұра "ол ұсынатын кезең үшін ерекше немесе салыстырмалы түрде ерекше" деп анықталады.²⁴

Ғимараттың негізгі формасы ерекше емес. Ол сталиндік стильдегі көлік терминалдарының стандартталған дизайнына негізделген. Ең ерте және жақсы сақталған мысал-Мәскеудегі Солтүстік өзен станциясы. Кейінгі басқа үлгілер әлі де бар және жақсы сақталған. Ғимараттың мәдени маңыздылығының маңызды бөлігі болып табылатын оңтүстік қазақ стиліндегі Ерекше декор бірегей емес. Ең алғашқы мысал - Абай театры.

Ғимараттың мәдени маңызды элементтерінің үйлесуі: оның Сталиндік стилі, орталық блогы мен қанаттарын көмкерген терминал ғимаратының нысаны, айван мен бельведере, сондай-ақ оңтүстік қазақ стиліндегі декор әдеттегідей емес. Ғимараттың бұл элементтері олар ұсынатын кезең үшін салыстырмалы түрде ерекше деп саналады.

Мұны ғимараттың басқа элементтерімен және түпнұсқалық деңгейімен салыстырғанда ескеру қажет. Бұл нақты ғимараттың және оның тарихи кеңістіктік контекстінің көп бөлігі шындыққа жанаспайды, сондықтан жақсы ұсынылған. Ғимаратта салыстырмалы түрде ерекше және жақсы ұсынылған элементтер бар екенін ескере отырып, ғимаратты сақтаудың кез-келген тәсілі салыстырмалы түрде ерекше, сондықтан қалпына келтірілмейтін элементтерді қалай қалпына келтіруге немесе сақтауға болатындығын ескеруі керек.

²⁴ МФК 2012, 8 тиімділік стандарты: Мәдени мұра.

6 Қорытынды

Mott MacDonald компаниясы Алматы халықаралық әуежайында терминалдық қуаттарды кеңейту нұсқаларын әзірлеу кезінде мұра объектілері саласында сараптамалық қолдау көрсету үшін тағайындалды. Бұл келесі дайындықты қамтыды:

- Маңызды конструкцияларын бағалау;
- Мәдени мұра объектісін сақтау жөніндегі іс-шаралар жоспары; және
- Мәдени мұра туралы мәлімдеме.

Олар Алматы халықаралық әуежайындағы VIP-терминал ғимаратын дамыту нұсқаларын қолдауға арналған. Есептер жиынтығында ғимараттың мәдени маңыздылығы, оның ортасы мен кеңістік мәнмәтіні бағаланады. Олар ғимараттың баламаларын, сақталуын және тұжырымдамалық жобаларын бағалауды дамытуға ықпал етеді.

Ғимарат Қазақстан үкіметінің оны заңды түрде қорғайтын жергілікті маңызы бар Мәдени мұра объектісі болып саналады. Мәдени маңыздылығын бағалау Бурра ИКОМОС хартиясының, ЮНЕСКО-ның Рига хартиясының, ЕРДБ мен ХҚК ұсынымдарына сәйкес жүргізілді. Ғимарат заңмен қорғалады және Қазақстан үкіметі жергілікті маңызы бар мәдени мұра объектісі болып саналады.

VIP-терминал ғимараты 1947 жылы Алматы әуежайы терминалының бас ғимараты ретінде аймақтық сәулет мотивтерін қолдана отырып, Сталиндік стильде салынды. Ғимаратты белгілі қазақстандық сәулетші Төлеу Басеновтың қатысуымен Б.Заварзин мен Ж. Элькин жобалаған болуы мүмкін. 1957 жылы ғимарат А.Капановтың жобасы бойынша қайта құрылды және қосымша аймақтық сәулет мотивтері қосылды. Ғимарат 1975 жылы қайта жөнделді, суретшінің эскиздері бойынша терезелерге витраждар қосылды. В.Сенченко. Ғимарат 1970 жылдары негізгі терминал ретінде ауыстырылды және ішкі бөліктерді бөлшектеу және ауыстыру арқылы VIP терминал ғимараты ретінде пайдалануға өзгертілді.

Маңызды құрылымдарды бағалау ғимараттың қандай элементтері түпнұсқалық пен мәдени маңыздылығын сақтайтындығын анықтауға мүмкіндік береді. Онда үлкен мәдени маңызы бар ғимараттың төрт ерекшелігі анықталды. Бұл архитектуралық элементтер-Айван (ID: 6); Бельведер (ID: 07); құйылған цементтен жасалған сәндік панельдер, карниздер және сәндік рельефті және ілулі бағандар (ID: 11); және көркем витраждар (ID: 12). Терезе саңылаулары мен қоршаған орта, соның ішінде сәндік тимпанум (ID: 14) орташа мәдени мәнге ие. Ғимарат ішіндегі басқа элементтер маңызды емес немесе мүлдем маңызды емес болып саналады.

Ғимараттың мәдени маңыздылығы оның тарихи, эстетикалық және әлеуметтік құндылығымен анықталады. Оның Оңтүстік Қазақстан үшін бірегей өңірлік сәулет стильдерінің Бүкілодақтық түрді бейнелейтін сталиндік нысандармен үйлесуі оған тарихи және әлеуметтік құндылық береді. Ол әуежай терминалы ретінде өзінің тарихи және әрі қарай пайдаланылуының, Сталиндік стильдегі терминал ғимараты ретіндегі сәулеттік мәнмәтінінің және Алматы сәулетіне әсерінің арқасында тарихи құндылыққа ие. Оның жергілікті қазақ сәулетшісі төлеу Басеновпен және көрнекті Халықаралық қайраткерлермен байланысы да оның тарихи құндылығына ықпал етеді. Ғимараттың ортасы мен кеңістіктік контексті оның мәдени маңыздылығына ішінара ықпал етеді. Майлин көшесінің ғимаратқа осьтік орналасуы оның эстетикалық құндылығына ықпал етеді. Ғимарат нысаны VIP-терминал ғимаратының батысына қарай Алматы қаласы мен ғимараттың шығысына қарай әуежай арасындағы шекараны қалай анықтайды, сондай-ақ оның мәдени маңыздылығына ықпал етеді. Ғимарат ортасындағы өзгерістер, оның ішінде негізгі терминал, пайдаланылмаған қонақ үй және әуежай инфрақұрылымы ғимараттың тарихи кеңістіктік мәнмәтінін және оның мәдени маңыздылығын бағалау мүмкіндігін азайтты.

Келесі элементтер дәлме-дәл болып табылады және ғимараттың мәдени маңыздылығына үлес қосады: сталиндік стиль, орталық блок терминалы ғимаратының, айванның, бельведердің және қанаттарды жиектейтін нысан; жиектеуші колонналарда, терезе жақтауларында, панельдерде және карниздерде

оңтүстік-қазақ стилінде декоративтік безендіру;VIP-терминал ғимаратын әуежай терминалының ғимараты ретінде пайдалану және оның жұмыс істеуін жалғастыру; Майлинат көшесі желісі бойынша VIP-терминал ғимаратының орналасуы мен ортасы, сондай-ақ әуежайдың ұшу-қону жолағы және әуежай қызметкерлерімен байланысты қала маңы. Шығыс қасбетіндегі лоджиялардың жоғалуы, маңызды құрылымдардың жоғалуы, ішкі элементтерді алып тастау және ғимарат ортасындағы өзгерістер ғимараттың мәдени маңыздылығын едәуір азайтты. Жалпы, ғимараттың көп бөлігі және оның ортасы түпнұсқалығын жоғалтты. Бұл дегеніміз, ғимараттың және оның қоршаған ортасының тарихи және мәдени маңызы бар элементтерінің 70% - дан астамы жоғалды.

Ғимараттың негізгі формасы - сталиндік стильдегі стандартталған көлік терминалы және оңтүстік қазақ стиліндегі безендіру бірегей емес. Бұл мәдени маңызды элементтердің үйлесімі кең таралған емес. Ғимараттың бұл элементтері олар ұсынатын кезең үшін салыстырмалы түрде ерекше деп саналады. Ғимаратты сақтаудың кез-келген тәсілі салыстырмалы түрде ерекше, сондықтан қалпына келтірілмейтін элементтерді қалай қалпына келтіруге немесе сақтауға болатындығын ескеруі керек.

VIP терминал ғимараты дамып келе жатқан ландшафттың бір бөлігі болып табылады, оған әуежайдың ұшу-қону жолағы, әуежайдың басқа ғимараттары, Майлин көшесі және әуежай қызметкерлерінің маңы кіреді. Әуежай мен оған іргелес аумақта ландшафттың тарихи кеңістіктік элементтерінің элементтері, бірақ нашар жағдайда сақталған. Алматы әуежайын дамыту Майлин көшесіне кіреберісті қоса алғанда, бұзылған кеңістік элементтерін қалпына келтіру және тарихи ландшафттың мәдени маңыздылығын арттыру мүмкіндігін білдіреді.

7 Дереккөздері

ЕРДБ, Қоршаған орта және қоғам мәселелері жөніндегі саясат. Сілтеме бойынша қолжетімді:
https://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/ESP_PR08_Eng.pdf?msckid=4d746079b9a511eca48aa5324565607c Жүгіну күні 11/04/2022

ERM 2020, Алматы әуежайының VIP-терминалының тарихи ғимаратын бағалау туралы есеп,

ERM, 2021, Мәдени мұраны басқару және мүдделі тараптармен өзара іс-қимыл туралы есеп.

ИКОМОС 1996, Ескерткіштерді, ғимараттар мен объектілер топтарын тіркеу принциптері. Сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.icomos.org/charters/archives-e.pdf> Дата обращения 23/05/2022

ИКОМОС (Австралия) 2013, Хартия Бурра. Сілтеме бойынша қолжетімді: <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> Дата обращения 29/03/2022

ИКОМОС (Австралия) 2013, Мәдени маңыздылығын түсіну және бағалау. Сілтеме бойынша қолжетімді: https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Practice-Note_Understanding-and-assessing-cultural-significance.pdf Дата обращения 29/03/2022

МФК 2012, Тиімділік стандарты 8: Мәдени мұра. Сілтеме бойынша қолжетімді:
https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/performance-standards/ps8 Дата обращения 11/04/2022

Казинформ. 2009ж.. Тoley Басенов [Онлайн] Сілтеме бойынша қолжетімді: https://www.inform.kz/en/toleu-bassenov_a2205037 [Дата обращения: 24/03/2022]

Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы № 212 Экологиялық кодексі. Сілтеме бойынша қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K070000212> , Дата обращения 23/05/2022.

Қазақстан Республикасының 2012 жылғы Нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. Сілтеме бойынша қолжетімді:
https://adilet.zan.kz/eng/docs/K070000212_Accessed 11/04/2022

Қазақстан Республикасының тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы Нормативтік құқықтық актілерінің Құқықтық ақпараттық жүйесі, Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 288-VI ҚРЗ. Сілтеме бойынша қолжетімді:
<https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1900000288> , Дата обращения 23/05/2022.

Макдональд, Х. 1974ж. Аэрофлот: 1923 жылдан бастап кеңестік әуе көлігі.

Экологиялық бағалау және әлеуметтік әсер ету туралы есеп 2021 жыл Mott MacDonald

Сагерс, М. и Мараффа, Т. *Географиялық шолуда кеңестік әуе жолаушылар тасымалы желісі*, Том 80, № 3 (шілде 1990), Б. 266-278

ЮНЕСКО 1994 жыл, Дүниежүзілік мәдени және табиғи мұраны қорғау туралы Конвенция. Сілтеме бойынша қолжетімді: <https://whc.unesco.org/archive/1994/whc-94-conf001-6e.pdf> Дата обращения 23/05/2022

ЮНЕСКО 2002, Мәдени мұраға байланысты Рига түпнұсқалық және тарихи реконструкция хартиясы. Сілтеме бойынша қолжетімді: https://www.iccom.org/sites/default/files/publications/2020-05/convern8_07_rigacharter_ing.pdf

ЮНЕСКО 2003, Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы Конвенцияның мәтіні сілтеме бойынша қолжетімді: <https://ich.unesco.org/en/convention?msclid=6c186ca9b9a411ec9d042b1f98173c5c> Жүгіну күні 13/04/2022 Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы 2003 жылғы Конвенцияның негізгі мәтіндері. Сілтеме бойынша қолжетімді ЮНЕСКО 2020, Материалдық емес мәдени мұраны қорғау туралы 2003 жылғы Конвенцияның негізгі мәтіндері. Сілтеме бойынша қолжетімді: https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-_2020_version-EN.pdf Дата обращения 11/04/2022

Уайт, П. 1980ж. Ұлыбритания мен Кеңес Одағындағы қалалық жоспарлау: қала құрылысын шолудағы екі жоспарлау жүйесін салыстырмалы талдау, Том 51, № 2 (сәуір 1980 ж.), Б. 211-226

Портал ИС ВОИС 2012, Қазақстан Республикасының № 207 Мәдениет туралы Заңы, Қазақстан KZ134.

Сілтеме бойынша қолжетімді:

<https://wipolex.wipo.int/en/text/539187?msclid=b6aa69b1b9a311ecb328a3095b66d3f6> , Жүгіну күні 23/05/2022

